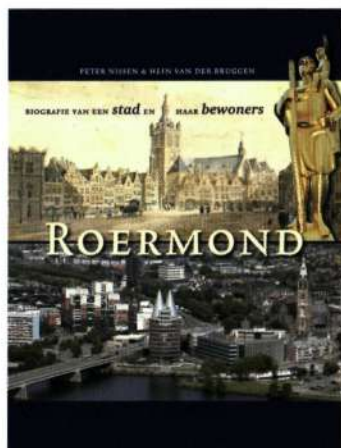

BOEKBESPREKING

Roermond

Biografie van een stad en haar bewoners

*Peter Nissen &
Hein van der Bruggen*

Verloren. 662 p.

ISBN/ISSN: 978-90-8704-192.2. € 35

Met de ondertitel *Biografie van een stad en haar bewoners* zet Peter Nissen de lezers van de vuistdikke geschiedenis van Roermond meteen op het goede been. De Nijmeegse hoogleraar kerkgeschiedenis is de hoofdauteur van het boek, waaraan de Roermondse jurist en lokaalhistoricus Hein van der Bruggen inhoudelijk veel heeft bijgedragen. Samen met Gerard van der Garde en Luc Wolters heeft Van der Bruggen het boek bovendien voorzien van functionele en vaak verrassende illustraties met uitgebreide bijschriften, die maken dat het ook een historisch beeldverhaal is.

Peter Nissen heeft gekozen voor een biografische aanpak. Een stad kent immers, net als de mens, verschillende fasen in haar bestaan en beleeft van alles, wat dankzij het onderzoek en de analyse van de historicus veel of juist helemaal geen invloed op haar geschiedenis blijkt te hebben gehad. Nissens ambitie is vanaf het begin duidelijk: de rode draden vinden in de geschiedenis van Roermond, en daarmee inzicht krijgen in de identiteit die in acht eeuwen de hare is geworden. Dat bereikt een biograaf door zich te verdiepen in zijn hoofdpersoon in alle fasen van diens bestaan. Dat is solistisch werk, waarbij hij uiteraard ook te rade gaat bij mensen die de hoofdpersoon van nabij kennen, zoals in het geval van Roermond bij Hein van der Bruggen.

Roermond lag en ligt economisch en bestuurlijk op het snijvlak van noord en zuid en oost en west. Om zo'n stad te kunnen begrijpen onderzocht Nissen de wisselwerking tussen Roermond en haar wat minder directe omgeving. Hij concludeert dat Roermond acht eeuwen een centrum van handel, bestuur en rechtspraak was en bleef, maar wel met hoge toppen en diepe dalen. Hij stelt ook vast dat de Roer en later ook de Maas hoofdrollen speelden in de economische geschiedenis van de stad. Een andere boeiende rode draad is de relatie van Roermond met Noord- en Zuid-Nederland, in de bestuurlijke en culturele

betekenis van dat begrip. Zo had Roermond verschillende landsheren. Dat geldt voor veel steden, maar in het geval van Roermond vertegenwoordigden die verschillende culturen en behoorden ze tot politiek en cultureel tegengestelde en zelfs vijandelijke kampen.

Nissen schrijft de geschiedenis chronologisch, maar niet met de gebruikelijke vaste thema's per periode, zoals kerk, armenzorg, nijverheid, cultuur of bestuur. Hij schrijft integrale geschiedenis en verdeelt die over hoofdstukken met haast literaire titels als *Prinselijke Hoofdstad van een Krimpand Gewest* en *Een Roomse Eeuw*, om twee voorbeelden te noemen die duidelijk maken dat de biograaf de levensfasen van zijn hoofdpersoon heeft onderzocht, doorgrond en benoemd.

Roermond ontstond op een plek die in de vroege middeleeuwen logisch was: aan een rivier. Het verkeer ging langs of over het water, en dan waren doorwaadbare plekken of plekken waar rivieren samen kwamen, geschikt voor een nederzetting. In het geval van Roermond zijn dat de Roer en de Maas. De Romeinen kwamen in de laatste eeuw voor Christus, en vervolgens lieten in de 9de eeuw de Vikingen sporen achter in het Maasdal. Nissen noemt nederzettingen uit die tijd, waaronder de abdij van St. Odiliënberg, maar vertelt niet dat daar in de 9de eeuw de Utrechtse bisschoppen Hunger en Odilbald een toevlucht zochten, nadat de Vikingen ze uit Utrecht hadden verdreven en voordat ze vanwege de komst van de Vikingen in het Maasdal enkele decennia later, Deventer als tijdelijke zetel kozen, wat de levensloop van die laatste stad mede heeft bepaald. Ondanks de vondst van een Merovingische begraafplaats op de plaats van Roermond, wat op bewoning wijst, mist Nissen tot de 12de eeuw een herkenbaar beeld van een nederzetting die als de voorloper van de stad kan gelden.

Bij de beschrijving van de ontstaansgeschiedenis in de 12de eeuw komen, zoals bij de geschiedenis van iedere stad, ook de oorsprong en betekenis van de naam aan de beurt. Wie denkt dat het vanzelf spreekt dat Roermond verwijst naar de uitmonding van de Roer in de Maas kan zich vergissen. Nissen vermoedt dat 'mond' is afgeleid het Latijnse mundium dat afkomstig is van mons of berg en zoveel betekent als 'versterkte heuvel' of vesting, bestemd voor de heffing van tol. Dat wordt ondersteund door het gegeven dat in de 12de eeuw ter hoogte van de Swalmerstraat zo'n versterkte heuvel lag.

En ook bij Roermond is de eerste persoon die in verband met de stad wordt genoemd een mogelijk begin van haar geschiedenis. Vaak verwijst de naam van die persoon naar de stad, en gaat het om een prediker, weldoener, of edelman. Was de eerste bewoner van Roermond de weldoener Thiderikus de *Ruremonde* omstreeks 1150 of Folmerus *Roremont* enkele decennia later? Beider namen verwijzen naar Roermond. Bij die eerste bewoners was ook de adellijke kluizenares Reinwildis die tussen 1170 en 1180 in de annalen van de abdij van Rolduc als 'matrona nobilis de *Ruregemunde*' voorkomt, een van de twee keer dat het achtervoegsel -gemunde wordt gebruikt, wat kan verwijzen naar Gmünd dat is afgeleid van het Germaanse gimundi en monding van een rivier betekent....

De nederzetting krijgt vorm aan het eind van de 12de eeuw, als een mirakelboek van de

abdij van Siegburg Roermond als versterkte nederzetting noemt in een verhaal over een rijke gevangene in een versterking die Rurimundum heette. Over de reden juist hier een zo'n nederzetting te stichten kan Nissen slechts melden dat het kerkje was gewijd aan Sint Christoffel, de patroon van de reizigers. Hij denkt daarom dat de nederzetting een veerplaats over de Roer beschermd heeft. Het is ook mogelijk dat de hertog van Limburg vóór de Gelderse periode op de plek waar de Roer in de Maas komt, tol hief van schepen en daarvoor een versterking nodig had. Er is meer onduidelijk over de nederzetting waaruit Roermond is ontstaan, want volgens archeologische bronnen lag in de 12de eeuw naast deze versterking een voorstedelijke kern, die de voorganger van de stad Roermond kan zijn. Nissen vertelt het met verwijzingen naar de topografie van het huidige Roermond, en veronderstelt voorzichtig dat de stad in de 13de eeuw is ontstaan uit twee versterkte kernen.

Logischer zijn de redenen waarom graaf Gerard IV van Gelre juist deze nederzetting als hoofdstad wilde van dit kwartier van zijn graafschap, dat zijn vader omstreeks 1190 in leen had gekregen. Gerard maakte in de vroege 13de eeuw van de nederzetting(en) een stad. Hij wilde een militair-strategische plek voor de verdediging van zijn gebied tegen Brabant, een bestuurscentrum voor het Overkwartier, zoals Midden-Limburg heette, en een handelsplaats aan de belangrijkste handelsweg van de regio. Aan die voorwaarden voldeed de nederzetting. Roermond werd een stad, maar naar de Stadsbrief met de datum en de stadsrechten zijn alleen indirecte verwijzingen. 1232 gold als datum, maar Nissen maakt aannemelijk dat Roermond zijn stadsrechten vóór of in 1224 kreeg, waarmee de stad 'min of meer' de 'moeder' van alle Gelderse steden is. Nissen vertelt keurig dat de stadsrechten van Zutphen ouder zijn, maar meent dat dat niet telt, omdat Zutphen geen Gelderse stad was, maar in het graafschap Zutphen lag. Daarover valt te twisten, want het stadsrecht van Zutphen is in 1191/1196 wel door de graaf van Gelre verleend en was het moederrecht van de Gelderse steden. Vandaar de hofvaart naar Zutphen die tot in de 18de eeuw plaats vond. Overigens heeft het oude stadhuis van Zutphen een 'Romundtse' (Roermondse) kamer voor de vergaderingen van de Staten van Gelre en Zutphen, wanneer die in Zutphen plaats vonden. Het veronderstelde moederschap van Roermond zou dus wel eens met een licht chauvinistische sausje overgoten kunnen zijn.

Nissen besteedt veel aandacht aan de ontwikkeling van het bestuur. Roermond had in 1234 acht schepenen, die de graaf voor het leven benoemde uit de aanzienlijkste families, net als de raadsleden die een eeuw later ten tonele komen. Daarnaast kozen de bestuurders zelf twee burgemeesters met een eigen taak: de 'peyburgemeester' beheerde de stadsfinanciën en de 'raadsburgemeester' zat het stadsbestuur voor. Onder druk van de gilden kwamen daar zes gekozen 'volksvertegenwoordigers' bij, die de magistraat bij belangrijke beslissingen moest horen en die toezicht hielden op het financiële beheer. Hoe lang deze burgemeesters bestonden, vermeldt de biografie niet.

Uit de wijding van de kerken, de contacten met andere steden en de beveiliging van de stad leidt Nissen af dat Roermond een handelsstad was. De stadskapel kreeg Sint Nicolaas

uit Myra als beschermheilige, en Christoffel was dat van de parochiekerk. Nicolaas als beschermheilige wijst op het handelskarakter van de stad, en Christoffel als patroon van de reizigers versterkt dat beeld. Omdat een handelsstad extra kwetsbaar was, kreeg Roermond in de 13de eeuw een begin van verdedigingswerken die werden voltooid, toen in de 14de eeuw de eerste bloeiperiode begon. Dankzij de vestiging van begijnen in 1279 staat vast dat de stad ommuurd was, want de plek waar zij gingen wonen was 'buiten de muren'. Nissen relateert de voltooiing van de verdedigingswerken aan het begin van de eerste bloeiperiode in de 14de eeuw.

De eerste bloeitijd was economisch en bestuurlijk, en daardoor ook cultureel en kerkelijk, wat het karakter van Roermond gebleven is. De bloei begon in de vroege 14de eeuw en duurde tot het begin van de 16de. De noordelijke buurstad Venlo verloor de concurrentiestrijd en liet haar afgunst blijken. Roermond was na Nijmegen de tweede stad van het graafschap en vanaf 1399 hertogdom Gelre, en vond aansluiting bij de Hanze, het meest beschreven en geromantiseerde samenwerkingsverband van steden uit de geschiedenis. Roermond werd een stad met een levendige en naar buiten gerichte nijverheid. Dankzij de watermolens langs de rivier en de Molenbeek, een daarvoor uitgegraven Roerarm, bloeiden de lakennijverheid vanaf de late 13de eeuw en de papierindustrie in de 19de. Het Roermondse laken was ver buiten de stad een begrip en de lakennijverheid was een belangrijke werkgever. Voor het papier en de papierindustrie gold hetzelfde, maar dan in de vroege 19de eeuw, toen Roermond een nieuwe bloeitijd beleefde. Nissen trekt die lijnen door, omdat de verklaring voor de bloei van de lakennijverheid dezelfde was als die voor de opkomst van de papierindustrie: de ligging aan de Roer, die de benodigde waterkracht leverde voor beide industrieën.

De biograaf verklaart de snelle opbloei van handel en nijverheid uit de ligging op een kruising van land- en waterwegen, maar ook uit de relatie met de bredere omgeving en de gevolgen daarvan in latere eeuwen. Hij relateert de handelswegen, zoals die van oost (Keulen) naar west (Antwerpen en Brugge) en van noord naar zuid, over land en water aan het huidige straten- en wegenpatroon. Zo kan de lezer zich een beeld vormen van de ruimtelijke gevolgen van de economische ontwikkeling voor de stad vanaf het prille begin.

Bij die economische ontwikkeling hoort de betrokkenheid bij de Hanze. Die krijgt van de biograaf een bescheiden rol. Roermond was Hanzegerechtigd - wat Hanzehistorici een betere term vinden dan lid van de Hanze - vanaf 1437, wat laat is. Roermond vertegenwoordigde wel - op hun verzoek - kleinere Gelderse steden op de Hanzedagen, en kon dankzij de Hanzegerechtigheid haar handel uitbreiden tot grote delen van het Duitse Rijk, Engeland en de Oostzeelanden. Toen de Gelderse Hanzesteden in de 16de eeuw ruzie kregen met collega- Hanzestad Keulen over het recht van Gelderse kooplieden daar handel te drijven, gingen Nijmegen, Roermond, Zutphen en Arnhem in 1562 demonstratief niet naar de Hanzedag in Lübeck. De laatste Hanzedag waarop Roermond wel aanwezig was, was die van 1557. De Hanze had toen al aan belang ingeboet door de concurrentie van de Hollandse

steden. Misschien een aardig gegeven dat Nissen niet vermeldt, maar dat wel onderstreept dat hij de Hanze terecht een bescheiden rol geeft in de geschiedenis van Roermond: op de Hanzedag van 1553 zat Roermond aan de vergadertafel op de 11de plaats rechts van voorzitter Lübeck. Nijmegen (Rijksstad) zat als eerste Nederlandse stad op de deftige vierde plaats, Deventer op de vijfde, Zutphen op de zesde en Arnhem op de negende. Alleen Bolsward zat een plaats lager.

Nissen doet zijn reputatie als kerkhistoricus eer aan door aandacht te besteden aan het kerkelijke leven. Roermond ressorteerde kerkelijk onder het bisdom Luik en dat onder het aartsbisdom Keulen. Christoffel bleef de patroon van de nieuwe parochiekerk, waarvan de bouw rond 1400 begon en ruim een eeuw duurde, en bleef dat toen de kerk in 1661 de bisschoppelijke kathedraal werd. Hij schrijft boeiend over de maatschappelijke en culturele rol van de kerk en de broederschappen die in de kerk altaren hadden. De deftigste was die van Onze Lieve Vrouwe op ter Poorten. Het lidmaatschap was erfelijk en de broederschap had maximaal dertien leden. Natuurlijk had Roermond in de 15de eeuw meer kloosters dan de door Gerard van Gelre gestichte Munsterabdij. Met de kerken waren die de opdrachtgevers aan verluchters van handschriften, snijders van beelden voor kerken, schilders en glazeniers, ambachten die in de 19de eeuw in Roermond een tweede bloei beleefden. Nissen noemt het belang van de kerk in het culturele en maatschappelijke leven van Roermond in de late middeleeuwen 'overweldigend en vanzelfsprekend'.

Na de bloei begon in de 16de eeuw een periode van economische en bestuurlijke neergang, die werd versneld door het verlies van het stapelrecht aan concurrent Venlo in 1523. Venlo overvleugelde Roermond als handelsstad in de Maasregio, en Roermond verloor veel – vooral jonge – inwoners. De economische neergang maakte ook een eind aan de kerkelijke hoogconjunctuur. Nissen verklaart wel waarom de economische neergang de relatie tussen de kloosters en de ambachtsgilden verslechtert, maar vraagt zich niet af of dat een vruchtbare voedingsbodem was of geweest kan zijn voor de Reformatie, die in Roermond omstreeks 1550 veel sympathie ontmoette.

De bestuurlijke neergang in de 16de eeuw was betrekkelijk en kortstondig, maar wel een cesuur in de geschiedenis. Gelre verloor in 1543 zijn zelfstandigheid. Op 7 september werd Karel V in Roermond bij het Verdrag van Venlo erkend als heer van Gelre, twee jaar later werd zijn zoon Filips in Roermond ingehuldigd als toekomstig 'heerser over het hertogdom' en in 1559 werd Roermond de zetel van een nieuw bisdom. Nissen kondigt het voorzichtig aan als 'een opsteker' voor de stad, maar vertelt vervolgens waarom de Roermondse inwoners toch niet enthousiast waren. Los van reformatorische sympathieën ervoeren die het als de zoveelste inmenging van de centrale regering in Brussel. De Habsburgers wilden de kerkelijke indeling aanpassen aan de nieuwe staatkundige eenheid en dachten met een fijnmaziger kerkelijke indeling de Reformatie beter te kunnen bestrijden. Roermond bleef een bisdom tot 1801, toen Napoleon en de Paus een concordaat sloten dat voorlopig een eind maakte aan het bisdom. In het hoofdstuk *Een Roomse Eeuw* verhaalt Nissen hoe Roermond

in 1853 roomser dan ooit aan haar tweede bisdom begon, maar zover was het nog niet in 1569, toen de magistraat vreesde dat de komst van de bisschop een eind zou maken aan de godsdienstvrijheid die in 1566 met de gilden was overeengekomen, en van Roermond een 'calvinistische stad' had gemaakt. De vrees van de magistraat bleek terecht.

Soms corrigeert de uitkomst van lokaalhistorisch onderzoek de gecanoniseerde nationale geschiedschrijving. Zo begint de Tachtigjarige Oorlog officieel op 23 mei 1568 met de overwinning van Willem van Oranje bij Heiligerlee. Nissen vervroegt het begin van die oorlog met een maand en laat hem ook elders beginnen: bij Roermond. Op 23 april stond het leger van Willem van Oranje voor Roermond. Het Spaanse garnizoen liet de opstandelingen niet binnen en versloeg dat leger een paar dagen later vernietigend, waarna de aanvoerder de invasieplannen van de prins aan Alva opbiechtte. Nissen stelt dus terecht dat de krijgshandelingen een maand eerder bij Roermond begonnen, maar zal niet verwachten dat alle schoolboeken nu worden bijgesteld..... Een tweede poging van Willem van Oranje om Roermond in te nemen slaagde in 1572 wel. Er vielen weinig burgerslachtoffers, maar in de kloosters en onder de geestelijken hielden prinselijk soldaten beestachtig huis, aldus biograaf Nissen. Hij veronderstelt dat het de huurlingen daarbij niet ging om het geloof van de geestelijken maar om hun bezittingen. De vergelijking met de 'Martelaren van Gorcum' dringt zich op!

Na enkele maanden kwam Roermond weer onder Spaans gezag, en na de opsplitsing van het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen in een Staatse en een Spaanse provincie in 1581, werd Roermond de hoofdstad van Spaans Gelre of het Overkwartier, een zelfstandig gewest in de Spaanse Zuidelijke Nederlanden. Venlo had zich in 1579 aangesloten bij de Unie van Utrecht en bevond zich daarmee in het andere kamp, wat vaker zou gebeuren. Ditmaal tijdelijk, want Venlo werd in 1586 weer Spaans, maar toen het Overkwartier – minus Roermond – in 1578 de kant van de Opstand koos, werd Venlo tijdelijk de hoofdstad. Nissen beschrijft dit allemaal in detail, maar over de waarschijnlijk moeizame verhouding tussen de twee steden wordt de lezer weinig wijzer. Roermond en Venlo waren burens aan dezelfde rivier en in hetzelfde gewest, maar hebben een zeer verschillende geschiedenis, waarin Venlo na een Spaanse periode die twee keer kort werd onderbroken, in 1713 bij de Republiek kwam en Roermond eerst Spaans, daarna Oostenrijks en tenslotte Frans en ook nog even Belgisch was. Zoals Kampen, Deventer, Zwolle en Zutphen een gezamenlijke geschiedenis lang rivalen waren, waren Roermond en Venlo dat ook. Het wordt gesuggereerd, maar niet geanalyseerd.

Omdat de Spaanse koning de vorst of 'prins' van het Spaanse Overkwartier was, werd Roermond een 'prinselijke hoofdstad', waar vanaf 1585 ook de stadhouder van de koning resideerde. De bestuurlijke oriëntatie was al in 1543 van Arnhem naar Brussel verschoven, en Roermond kreeg de chique status van bisschopsstad en hoofdstad van Spaans en later Oostenrijks Gelre. Dat bleef zo tot de Franse Revolutie, met enkele korte Staatse intermezzo's. De verovering door Frederik Hendrik onderbrak de Spaanse heerschappij van

1632 tot 1637, en de Spaanse Successieoorlog van 1702 bracht Roermond tot 1715 onder het gezag van de Republiek. Beide intermezzo's gaven de protestanten kort vrijheid van godsdienst. Roermond kwam definitief aan de andere kant van de politieke scheidslijn terecht en is 213 jaar geregeerd door Habsburgse vorsten, van wie de aartshertogen Isabella en Albert voor rust zorgden, maar ook voor de rooms-katholieke confessionalisering door jonge bisdommen te steunen, kloosters te stichten en een Jezuïetencollege in Roermond te vestigen.

Bij de vredesonderhandelingen in 1648 kwam het Overkwartier aan Spanje en bleef Roermond dus Spaans, rooms en de hoofdstad van het Overkwartier, maar ook Venlo bleef Spaans. Dat veranderde in 1715 na de Spaanse Successieoorlog, toen het Barrièretraktaat het Overkwartier opsplijste in een Staats, een Pruisisch, een Guliks en een Oostenrijks deel. Roermond werd de hoofdstad van het Oostenrijkse Overkwartier, waarvan Nissen aangeeft dat het territoire zo klein was geworden dat Roermond eigenlijk nog slechts de hoofdstad van zichzelf en de dorpen in de omgeving was, en dat 'het deftige bestuurscentrum met hoofdstedelijke allure werd geïsoleerd en uitgekleeft.' Venlo ging over naar het Staatse deel van het Overkwartier, dat een Generaliteitsland werd, zoals Brabant. Venlo keerde dus voor de rest van de 18de eeuw bestuurlijk terug in de Republiek. Na de inlijving bij Frankrijk van 1794 tot 1814 kwam Venlo weer bij Nederland maar na de Belgische afscheiding van 1830 koos Venlo, net als de rest van Limburg, voor België.

Roermond was sinds de komst van de stadhouder, de Rekenkamer, het Hof van Gelre, en daarmee veel juristen en ambtenaren, een bestuurlijk en administratief centrum en een deftig stadje. Nissen schetst de sfeer treffend. Roermond toonde zich betrokken bij het wel en wee van de leden van de Oostenrijkse Habsburgers. Van ieder lid van de familie schilderden Roermondse schilders portretten voor het stadhuis, en heugelijke gebeurtenissen werden groots gevierd. De stad had reden tot tevredenheid, want de verlichte Habsburgers verbeterden het bestuur, humaniseerden het strafrecht en honoreerden de wens om de invloed van de kerk te verminderen ten gunste van de burgerlijke overheid. Zoals steeds besteedt Nissen ruime aandacht aan de stedenbouwkundige ontwikkelingen waardoor de stad in de 18de eeuw niet alleen mooier maar ook toegankelijker werd. Bijvoorbeeld dankzij de Maria Theresiabrug over de Roer uit 1771, de eerste vaste oeververbinding van de stad.

Voor het voorzichtige economisch herstel in de 18de eeuw lijkt vernieuwing een beter woord. Ondernemers van elders vestigden zich in Roermond en legden de basis voor de industrialisatie in de vroege 19de eeuw. Waarom zij zich in Roermond en niet in Venlo vestigden, vertelt Nissen niet. Wellicht, omdat ze uit 'Oostenrijkse' steden kwamen en vestiging in Roermond daarom makkelijker was dan in Venlo. Bovendien maakte de verbetering van de organisatie én de reglementering van de arbeid vanaf het midden van de 18de eeuw het vestigingsklimaat aantrekkelijk, en bestreden stedelijke en kerkelijke instellingen van weladigheid de armoede en verpaupering effectief.

Voordat de Fransen een eind maakten aan de status van kleinsteedse maar deftige regi-

onale en bisschoppelijke hoofdstad, had de verlichte keizer Jozef II voorwerk gedaan door in 1784 de middeleeuwse vestingwerken te laten afbreken en de grachten te laten dempen, het begraven in en rond kerken in de bebouwde kom te verbieden, en het kerkelijk leven te versoberen door 'nutteloze' kloosters op te heffen. Zijn staatkundige vernieuwingen riepen hevig verzet op wat in 1790 zelfs leidde tot afkondiging van de soevereiniteit door de Staten van Gelre die het gezag van deze keizer niet langer erkenden. Roermond was kort een ministaatje en draaide een deel van de maatregelen terug, maar bleef daarna Oostenrijks, totdat de Fransen in 1794 de macht overnamen en haar de status als hoofdstad en enkele jaren later ook die van bisschopszetel afnamen.

De Franse Tijd was een periode waarin veel veranderde, soms zo voorbarig dat modernisering en ongedaan gemaakt moesten worden, en maakte van Roermond een doorsnee provinciestad, en een garnizoensstad. De komst van een rechtbank in 1796 kon de pijn die vooral was veroorzaakt door de opheffing van het Hof hoogstens wat verzachten. Roermond was twintig jaar deel van Frankrijk met Parijs als hoofdstad, zodat na Brussel en Wenen, Parijs vanaf 1794 het bestuurlijk oriëntatiepunt was. Nissen geeft Roermond in de Franse Tijd de context die de lezer inzicht geeft in de geschiedenis van het huidige Limburg in die historisch gecompliceerde tijd. Hij besteedt als goede biograaf ook aandacht aan families die in Roermond een rol speelden, zoals de familie Michiels, die Michiels Van Kessenich werd, en aan de wieg stond van de industrialisatie van Roermond, maar ook tevergeefs pleitte voor de bevordering van Roermond tot hoofdstad van de nieuwe provincie Limburg in 1815.

Die nieuwe provincie ontstond uit het voormalige Franse departement van de Beneden-Maas en delen van het Roerdepartement, waarvan de rest naar Pruisen ging in - moeizame - ruil voor onder meer een smalle strook ten oosten van de Maas. Enkele dorpen in de omgeving kwamen daardoor pas in 1816 bij Nederland. De provincie Limburg was deel van het Koninkrijk der Nederlanden, en dankt haar naam aan koning Willem I die de naam van het vroegere hertogdom Limburg voor Nederland wilde bewaren. Na de afscheiding van België in 1830 koos Limburg, behalve Maastricht, dat een vesting van koning Willem I bleef, voor België. Dat betekende dat Roermond in 1831 als zoveelste staatshoofd een Duitse prins kreeg. In 1839 werd het bij het Verdrag van Londen opgesplitst in de Belgische provincie Limburg en een Nederlands hertogdom dat in 1866 de huidige provincie werd. Het is een ingewikkeld verhaal, waarin Nissen de lezer aan de hand neemt, maar niet vertelt waarom Limburg lid werd van de Duitse Bond. Limburg bleef in de Duitse Bond, totdat die in 1866 uiteen viel en in 1867 formeel werd opgeheven.

Roermond was in 1814 een stad van vergane glorie met nog maar 4037 inwoners, 1000 minder dan aan het eind van de middeleeuwse bloeitijd en 1500 minder dan Venlo. Dat Roermond in 1815 deel werd van het Koninkrijk der Nederlanden was het gevolg van de keuze van het Congres van Wenen voor een sterke staat ten noorden van Frankrijk. Voor Roermond was dat demografisch en economisch een goede afloop van 233 jaar af-

scheiding van Nederland, want dankzij de industriële politiek van koning Willem I en de komst van jonge Duitse ondernemers die meer verwachtten van het economisch liberale Nederland dan van het autoritaire Pruisen, herstelde de stad economisch snel en liet Venlo weer achter zich. Het verschil in de soort en het tempo van de economische ontwikkeling van Roermond en Venlo komen in de biografie regelmatig aan de orde, maar worden de lezer niet uitgelegd. Roermond krijgt van haar biograaf wel complimenten voor haar vermogen niet te blijven steken in droefenis over de vergane glorie, en voor het meewerken aan en gebruik maken van de infrastructuur die Willem I verbeterde. Nissen beschrijft de rol van Roermond in de proto-industrialisatie, die – zoals ook elders in het Zuiden – opviel door de combinatie van fabrieksmatige productie en huisnijverheid, en in Roermond bovendien door gebruik van de ‘waterkracht’ van de Roer. Hij besteedt veel terechte aandacht aan de nieuwkomers, jonge veelal Duitse ondernemers die afkwamen op het economisch klimaat dat de koninkkoopman in het Zuiden bevorderde. Zij maakten van Roermond, tot het midden van de eeuw, weer een voorname textielstad, vergelijkbaar met Tilburg maar ook met Leiden, en het zuidelijke centrum van de papierindustrie. Ook die dankte haar snelle opgang aan ondernemers van Duitse herkomst. Het is interessant in de integrale manier waarop Nissen geschiedenis schrijft, dat hij de rol van de industrie vertaalt naar de ontwikkeling van kerk, onderwijs, cultuur en politiek, waarvan hij het karakter tolerant en liberaal noemt. En zoals steeds ontbreekt een scherpe blik op de kerk niet. Het Franse en daarna het Hollandse bewind maakten een eind aan het levensbeschouwelijke alleenrecht van het katholicisme. De joden keerden terug en kregen volledig burgerrecht. Dankzij de vestiging van een Nederlands garnizoen in 1815 groeide ook de protestantse gemeenschap snel, en kon de bestaande loge van de vrijmetselaars groeien. Zoals steeds is de beschrijving van het culturele en kerkelijke leven een sterke kant van de biografie. Blijvend was deze godsdienstige pluriformiteit niet.

In de aanloop naar het boeiende hoofdstuk *Een roomse eeuw* vertelt Nissen indringend hoe Roermond zich na 1839 geleidelijk met het onbekende Nederlanderschap verzoende, en met Den Haag een nieuw politiek oriëntatiepunt kreeg. Dat het een moeizaam proces was blijkt uit de klachten die ondernemers naar Den Haag stuurden. Zij verweten de regering in het verre Holland dat die te weinig deed voor het Zuiden, en de notabelen klaagden dat de regering de katholieken, en daarmee hun eigen vrijheden, teveel beperkingen oplegde. Tientallen ondernemers vertrokken naar België. Daar was het belastingregime gunstiger en hadden ze minder last van tolmuren dan in het door België en Duitsland ingesloten Nederlandse Limburg, waar Roermond en Venlo vanuit de rest van Nederland moeilijk bereikbaar waren, door de grenzen ten oosten en ten westen van die steden. En zo vond de vroege economische bloei halverwege de eeuw een vroegtijdig einde. Nissen schrijft dat deels toe aan de wet van de remmende voorsprong, maar terecht ook aan het einde van de protectie, toen de buurlanden die juist invoerden. Dat de teruggang en stagnatie elders in Nederland minder hevig waren en korter duurden, had te maken met de moeilijker be-

reikbaarheid van Roermond. Het investeringsklimaat bleef tot halverwege de 20ste eeuw ongunstig.

In Roermond leefden ook na 1839 nog separatistische gevoelens. Geen wonder dus dat het er in het revolutiejaar 1848 weer onrustig was. Toch schreef de burgemeester in juni 1848 aan de koning dat Roermond tegen afscheiding van het hertogdom Limburg was, en zich erbij neerlegde met Limburg Nederlands te blijven. Wellicht hielp daarbij de opvolging in 1839 van de onbuigzaam protestantse koning Willem I door zijn katholiekvriendelijke zoon Willem II. Hij had in 1830 begrip getoond voor de Belgen, en was graag in de zuidelijke en katholieke stad Tilburg, waar hij bevriend was met een katholieke geestelijke. Bovendien nam hij op de dag van zijn inhuldiging maatregelen die balsem waren voor de gekwelde katholieke ziel. Restte het herstel van het bisdom. Willem II tekende in 1848 de grondwet die dat mogelijk maakte, maar overleed voordat hij de wet kon tekenen die van Roermond weer een bisdom zou maken.

Peter Nissen beschrijft de zoveelste overgang naar een nieuw staatsverband in 1839 net zo makkelijk als hij dat met alle eerdere gevallen deed. Hij zegt het nergens expliciet, maar Roermond lijkt van alle Nederlandse steden het vaakst van staatsverband te zijn veranderd. Nissen zegt in de epiloog wel dat Roermond in 2014 pas 190 jaar tot het Koninkrijk onder de Oranjes behoorde. Dat is voor Groningen of Rotterdam niet anders. Het grote verschil zit in de periode ervoor, toen van een koninkrijk onder de Oranjes geen sprake was, maar Groningen en Rotterdam wel vanaf 1581 deel uitmaakten van de Republiek, terwijl Roermond van 1543 tot 1701 met twee korte Staatse uitzonderingen Spaans, daarna tot 1794 Oostenrijks, vervolgens tot 1814 Frans, dan groot-Nederlands, daarna van 1830 tot 1839 Belgisch en tenslotte Noord-Nederlands was. Dat heeft natuurlijk wel invloed op de biografie van een stad.

Vanaf 1848 verandert de toon van de biografie. Roermond is een 'gewone' Nederlandse stad, die ondanks de verstedelijking die onderdeel was van het wereldwijde proces van 'demografische transitie', wel groeit maar minder dan het landelijke gemiddelde en ook minder dan buurstad Venlo die Roermond rond 1890 definitief voorbijstreeft in inwoneraantal. Na de eerste helft van de eeuw, waarin Roermond industrieel voorop liep en in alle opzichten vrijzinnigheid vertoonde, werd de stad na 1853 – weer – rooms: het bisdom werd hersteld, Roermond werd een centrum van katholieke kunstnijverheid en onderwijs, een stad van paters, zusters en broeders maar ook van roomse architectuur, zoals die van Pierre Cuypers, en Roermond leverde haar nieuwe vaderland drie – spraakmakende – katholieke premiers: jhr. mr. Ch.J.M. Ruijs de Beerenbrouck, dr. L.J.M. Beel en mr. J.M.L.Th. Cals. Zelfs voor een zuidelijke ambtenarenstad of, in de woorden van Peter Nissen 'de juridische hoofdstad van Midden- en Noord-Limburg' was dat veel. De rol van juridische hoofdstad trok ook niet-roomsen, wat in de loop van de 20ste eeuw een eind maakte aan de Roomse eeuw. In de eerste zestig jaar daarvan miste Roermond de economische boot, omdat ze 'geen aantrekkelijke bestaansmogelijkheden' bood. Geen wonder dat de kerkelijke

kunstnijverheid weer opbloeide, en de stad uiterlijk steeds meer een bisschopsstad werd. De paragrafen in *Een roomse eeuw...* hierover zijn smullen voor de liefhebber, en zelfs voor wie dat nog niet was...

Nissen behandelt nog een boeiend aspect van de geschiedenis: de gevoeligheid voor rechtsradicale politiek. Dat gold voor de NSB, die in Roermond een bovengemiddelde aanhang had, maar in de gemeentepolitiek geen rol speelde, en voor het rechtsautoritaire Verbond voor Nationaal Herstel dat minder invloed van het parlement en meer macht voor het koningshuis wilde, de koloniën wilde behouden en het socialisme en communisme als het ultieme kwaad zag. Een van de oprichters na de Muiterij op de Zeven Provinciën in 1933 (en niet in 1932) was de griffier van de rechtbank mr. P.P.J.M. Geradts. Het Verbond kreeg in 1933 een zetel in de Tweede Kamer en bij de verkiezingen voor de gemeenteraad in 1935 in Roermond vijf zetels, waarschijnlijk mede dankzij de NSB die niet meedeed en haar kiezers aanraade op het Verbond te stemmen. Geradts was voor de verlokkingen van de NSB overigens ongevoelig. Nissen verklaart het Roermondse rechtsradicalisme uit frustraties bij de middenstand en de antiklerikale liberale onderstroom, die Roermond in de jaren twintig en dertig typeerde. Antiklerikalen vonden ook hun weg naar de socialistische partijen die in Maastricht en Roermond al vroeg afdelingen hadden. In Roermond kwam in 1919 voor het eerst een socialist in de gemeenteraad. En dit hoofdstuk eindigt met een beschrijving van de wederwaardigheden van Roermond en haar inwoners in de Tweede Wereldoorlog en met zorgvuldige aandacht voor de letterlijke uitroeiing van de kleine joodse gemeenschap die in 1946 nog 24 leden telde.

Schrijvers van stadsgeschiedenissen zoeken naar een passende gebeurtenis in het niet al te verre verleden om de biografie van hun stad mee af te sluiten. Dat doet Peter Nissen niet. Van hem krijgt Roermond na 1960 nog een volwaardig hoofdstuk, waarin hij een affaire als die rond oud-wethouder Van Rey niet uit de weg gaat, en uit de *Sociaal Economische Verkenningen Roermond 2013* zelfs nog citeert dat het Roermond na de crisis van 2008 voor de wind was gegaan en de werkgelegenheid als geheel in 2012 was nog toegenomen, evenals de bevolking. Helemaal positief eindigt hij niet, want in 2013 werden de gevolgen van de economische neergang ook in Roermond zicht- en voelbaar.

Nissen constateert dat in 2013 de voortdurend afwisselende bestuurlijke oriëntatie van Roermond niet meer telt, dat de stad dankzij de Europese ontwikkelingen niet meer aan de laat 19de eeuwse periferie van Nederland ligt maar onderdeel is geworden van de economie van de Maas-Rijnregio, en daarmee feitelijk terug is bij de situatie waarin Roermond ontstond en haar eerste bloei beleefde. De Maas-Rijnregio bestaat bovendien uit de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen, de Nederlandse provincies Limburg en Noord-Brabant en een groot deel van België, precies het gebied waarvan de separatisten in Roermond in de vroege 19de eeuw droomden, en dat nu de toekomst van de stad is. De biograaf voorspelt zijn hoofdpersoon aan de hand van deze rode draad een mooie toekomst.

Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners is een rijk en leesbaar boek, waarin op-

valt dat de biograaf net zo boeiend en inzichtelijk schrijft over Roermond als textielstad in de middeleeuwen als over Roermond als ambtenarenstad onder de Habsburgers in de 18de eeuw, als industriestad in de vroege 19de en als roomse stad in de vroege 20ste eeuw. Volgens sommigen moet de biografie van een stad door één auteur geschreven worden en volgens anderen juist niet, omdat zulke generalisten niet bestaan. Peter Nissen bewijst dat ze bestaan. Hij is kerkhistoricus maar ook een goed voorbeeld van een generalistische historicus die iedere periode en ieder aspect van de geschiedenis van een stad doorgrondt en beschrijft. Natuurlijk is te merken dat de schrijver kerkhistoricus is. Hij besteedt veel gedetailleerde aandacht aan de kerkelijke ontwikkeling en weet die gespecialiseerde materie voor leken toegankelijk en boeiend te vertellen. En dat past natuurlijk uitstekend bij Roermond dat bij uitstek een kerkelijke stad is. Zijn specialisme heeft juist in dit boek meerwaarde, omdat hij de kerkelijke ontwikkeling relateert aan de economische en de bestuurlijke, zoals in de middeleeuwse bloeitijd van Roermond, in de eeuw van de Reformatie, in de 18de eeuw en bovenal in de Roomse eeuw. Bovendien is Peter Nissen er in geslaagd de complexe geschiedenis van Roermond scherp te analyseren en te doen wat van een stadsbiograaf wordt verwacht: de lezers van zijn boek duidelijk vertellen wat de identiteit is van zijn hoofdpersoon en hoe die identiteit zich heeft ontwikkeld. Het hoofdstuk met de rake titel *Een Roomse eeuw* is daarvan een mooi bewijs.

Valt op dit boek dan helemaal niets aan te merken? Natuurlijk wel. Het is jammer dat de epiloog de lezer soms moet uitleggen wat hem in de tekst is onthouden, en het is ook jammer dat Nissen soms heel veel, maar soms ook weinig context geeft, waarin de epiloog niet voorziet. Het grootste gemis is een analyse van de verhouding tussen Roermond en haar wat verdere omgeving, waarmee vooral Venlo wordt bedoeld. Nissen noemt Venlo geregeld als de noordelijke buurstad die wisselend groter of kleiner is, die het stapelrecht van Roermond krijgt, die bij de Republiek hoort terwijl Roermond Oostenrijks is, en die in de late 19de eeuw Roermond tenminste demografisch voorbij schiet. Wat ontbreekt, is een analyse van de ingewikkelde relatie tussen deze twee Limburgse steden met hun geheel verschillende karakters.

Deze opmerkingen nemen niet weg dat Peter Nissen als eerste een schitterende en omvattende geschiedenis van Roermond heeft geschreven, waarmee Roermond voorlopig vooruit kan. Zulke stadsgeschiedenissen of -biografieën zijn na verloop van tijd aan een opvolger toe. In het licht van de voortschrijdende geschiedenis en dankzij nieuw bronnenmateriaal dan wel een andere interpretatie van het bestaande, kan een volgende biograaf uit wellicht een andere hoek van de wetenschap die geschiedenis heet en gelukkig een discussie zonder eind is, tot een nieuwe visie op de hoofdpersoon komen. Peter Nissen eindigt zijn epiloog dan ook met die opdracht aan zijn opvolgers.

Henk Slechte